

Inhoud

Noot van de vertaler	7
Dankwoord	9
1 Inleiding	11
2 Leven met huisdieren	27
3 Denken met huisdieren	61
4 Mens-zijn met huisdieren	105
5 Tot besluit	151
Wil je meer lezen	157
Nawoord	160
Literatuurlijst	166
Register	173

voor Julie en Macsen

Noot van de vertaler

In de loop van haar essay bepleit de auteur — in de lijn van Coetzee's personage *Elizabeth Costello* — de subjectstatus van dieren (p. 38-39). Het onderscheid tussen mens en dier wordt steeds vloeibaarder. Vandaar dat op een gegeven moment dieren als wezens worden aangeduid *met wie* mensen samenleven. Om eventuele verwarring te voorkomen wordt dit in de tekst steeds consequent in cursief aangeduid.

Anderzijds benadrukt de auteur meermaals dat de categorie van het 'menselijke' allesbehalve stabiel of eensluidend is. De 'Dierstudies' — als onderdeel van *Cultural Studies* — die in de loop van de jaren negentig van de vorige eeuw vooral in de Angelsaksische wereld opgang kende, tracht (mede onder invloed van Franse denkers als Michel Foucault en Jacques Derrida) de machtsmechanismen bloot te leggen waarmee de mens het dier in de loop der tijd heeft gedomineerd. Vanuit een vernieuwend interdisciplinair theoretisch kader wil het de historische, sociale en morele positie van het dier in ere herstellen (p. 88).

In zekere zin klinkt in dit essay de postmoderne antihumanistische kritiek door op het traditionele humanisme, die gangbare ideeën over de *menselijke natuur*, *menselijkheid* en de *menselijke conditie* als superieur tegenover dieren bestrijdt. Omdat we hier strikt genomen niet over 'antihumanisme' kunnen spreken en deze notie in de hedendaagse continentale filosofie allerlei andere, vaak ongewenste ideologische connotaties oproept, wijken sommige passages in de Nederlandse vertaling duidelijk af van de oorspronkelijke En-

gelse tekst. Er is dan ook gekozen voor meer adequate termen, zoals 'speciësisme', 'antropomorfisme' en dergelijke (onder andere p. 23, 28, 32, 83).

De ondertitel verduidelijkt de filosofische ambitie van Erica Fudge met dit essay. Hij verwijst enerzijds naar Donna Haraway's idee van 'gezelschapsoort' (p. 72) en is anderzijds een knipoog naar Jacques Derrida's *L'animal que donc je suis (à suivre)* (p. 66).

zie ook: Erica Fudge, Ruth Gilbert en Susan Wiseman (red.), *At the Borders of the Human: Beasts, Bodies and Natural Philosophy in the Early Modern Period*, Basingstoke: Macmillan, 1999

De vertaler is Veerle Beyers en Katharina Haemers zeer erkentelijk voor het nalezen van het manuscript en hun accurate opmerkingen.

Dankwoord

Zoals altijd verbergt een boek met slechts één naam (op de titelpagina) veelal de medewerking van talloze anderen (hoewel de fouten helaas aan één persoon toebehoren). Bij het schrijven van dit werkstuk heb ik kunnen rekenen op veel hulp. Omdat ik vrijgesteld was van mijn leeropdracht aan Middlesex University (Londen), kreeg ik ruimschoots de tijd om te lezen, te denken en te schrijven. Mark Vernon en Steven Gerrard hebben de ideeën die ik in dit essay ontwikkel, met veel zorg en aandacht tot op het eind begeleid, en Kate Williams heeft hulpvaardig en nauwgezet de finale tekst redactioneel begeleid. Tessa Fudge, Simon Glendinning en Donna Haraway gaven al in een vroeg stadium commentaar en suggesties die zeer nuttig waren bij het tot stand brengen van het uiteindelijke resultaat. Ik kreeg ook collegiale steun en inhoudelijke aanbevelingen van Neil Badmington, Steve Baker, Sally Borrell, Carolyn Burdett, Jonathan Burt, Phil Cole, Diana Donald, Hilda Kean, Rachel Malik, Garry Marvin, Bob McKay, Laurent Milesi, Lawrence Normand, Clare Palmer, Stella Sandford, Julie Ann Smith en Sue Wiseman. Mijn oprechte dank aan allen.

I

Inleiding

Stel je de volgende situatie voor: antropologe en romanschrijfster Elizabeth Marshall Thomas — notitieboekje en potlood in de hand — volgt Micha, de hond van een vriendin, door de straten van Cambridge, Massachusetts. Haar doel: nagaan wat deze hond zoal uitricht, als hij buiten zijn menselijke thuis is. Het uitgangspunt: nieuwsgierigheid en verwondering. Ze schrijft:

Hier was een hond die nooit door het ijs van de Charles River was gezakt, een hond die nooit het giftige lokaas aanraakte dat door bepaalde burgers voor wasberen en andere vuilnisbelagers was uitgezet, een hond die nooit door andere honden was aangevallen. Misha kwam altijd terug van zijn ommetjes met een goed gevoel, klaar voor een lichte maaltijd en een rustpauze, voordat hij weer naar buiten ging. Hoe deed hij dit?
([1993] 2003: 2-3)

Deze 'hondologische studies', zoals zij ze noemt, vormen de basis van haar bestseller *Het verborgen leven van honden* [*The Hidden Life of Dogs*], en bieden, denk ik, een verregaande versie van de grote fascinatie voor huisdieren die vandaag de dag zovelen in de westerse cultuur delen. Thomas' zoektocht door de straten van de stad in het spoor van een hond stelt een vraag die andere eigenaren van huisdieren zich on-

getwijfeld ook al hebben gesteld: hoe kunnen we dit andere wezen leren kennen, dat in ons huis vertoeft, en ons tegelijk toch volkomen vreemd is?

Dit is niet de plaats om Thomas' wederwaardigheden na te vertellen. Zoals bij vele teksten waarnaar ik verderop verwijs, wil je ze misschien zelf lezen (mocht je dit nog niet hebben gedaan). Wat mij vooral interesseert, is het feit dat Thomas' studie op het eerste gezicht lijkt te berusten op wat zij zelf waarneemt. En toch, zonder het uitdrukkelijk te erkennen, put ze haar antwoorden op de vragen over de honden waarmee ze leeft en die ze bestudeert, in feite uit twee bronnen: uit haar eigen observaties én uit wat ze leest. Ze schrijft: 'Een voor een werden de hondengeheimen onthuld door een reeks avonturen, soms gevaarlijk, maar altijd de moeite waard. Misha was Odysseus, en Cambridge was de wijndonkere zee' (ibid.: 17). De avonturen waarover ze verhaalt, zijn empirische feiten — ze worden echt ondernomen door haar en Misha. Maar een van de verklarende kaders die Thomas gebruikt om deze avonturen te duiden, is denkbeeldig: het relaas van de mythologische held Odysseus uit de Griekse oudheid.

Thomas' beroep op verhalen naast concrete ervaringen — op Homerus zowel als op haar leven thuis — om de beleavingswereld van haar hond te begrijpen, is iets wat ik in wat zo dadelijk volgt, meermaals zal heropnemen. Ik kom regelmatig terug op de rol van de verbeelding in het denken over huisdieren, en wel om diverse redenen. Allereerst stelt de verbeelding ons in staat ideale situaties te creëren en om te gaan met de soms pijnlijke realiteit van het dagelijkse leven. In de verhalen die we vertellen en die ons worden verteld, kunnen we de hoop en de onzekerheden van ons leven terugvinden. In de specifieke relatie tussen mens en dier die in dit boek wordt besproken, stelt de verbeelding ons voorts in staat huisdieren te antropomorfiseren tot pseudomen-

sen. Dit is een transformatie die een dialoog tussen de soorten mogelijk maakt, en het is deze uitwisseling die de kern vormt van de band tussen mens en dier. Tot slot biedt verbeelding ons de gelegenheid na te denken over andere levens (zowel menselijk als niet-menselijk) en te onderzoeken of andere manieren van waarneming mogelijk zijn. Zoals we allemaal weten, is zo'n betrokkenheid van cruciaal belang om met anderen mensen én dieren — te kunnen samenleven. Ze staat ook centraal bij mededogen en zorg voor anderen — mensen én dieren — omdat een gevoel van medeleven ontstaat, zodra je beseft dat jij evengoed die 'ander' zou kunnen zijn. Vandaar dat ik zal aanvoeren dat elk denken over huisdieren berust op een vorm van verbeeldend denken, of — in omgekeerde richting — dat verbeeldend denken (en lezen) ons kan helpen over huisdieren te reflecteren.

Maar waarom zouden we nu plots op die manier over dieren nadenken? Er bestaat, zoals bekend, rond huisdieren een heuse industrie, die zowel aan menselijke als aan dierlijke verlangens tegemoetkomt. Het bedrag dat jaarlijks aan huisdieren wordt besteed, is gigantisch: voor voedsel, gezondheidszorg, speelgoed, kleding, enzovoort (uit een onderzoek van de Britse organisatie *Blue Cross*, die zich inzet voor de bescherming en het welzijn van dieren, blijkt dat in 2006 in het Verenigd Koninkrijk 5 miljard pond werd uitgegeven aan huisdieren, met een gemiddelde van 231 pond per dier). Het zal dan ook niemand verbazen dat er een overvloed aan lectuur beschikbaar is voor de geïnteresseerde dierenliefhebber. Uitgevers geven nu eenmaal slechts boeken uit waarvan ze denken dat ze zullen verkopen. Dus waarom aan deze lange lijst nog een publicatie toevoegen? Waarin verschilt dit korte essay van de vele andere studies over huisdieren.

Veel boeken over onze relaties met huisdieren gaan uit

van een persoonlijke insteek. In dagboeken, psychologische studies of filosofische overpeinzingen hanteren auteurs anekdotes om de aard van deze unieke band en de betekenis ervan aan de orde te stellen. De reden hiervoor ligt natuurlijk voor de hand: huisdieren wonen bij ons in, ze maken onlosmakelijk deel uit van ons leven, en zijn dus erg betekenisvol. Dit essay is zich hier ten volle van bewust en erkent het belang van de persoonlijke modus bij het schrijven over huisdieren, maar kiest voor een heel andere aanpak. Het is niet geschreven vanuit een persoonlijk perspectief, omdat ik ervan overtuigd ben dat we ook anders dienen na te denken over het belang van huisdieren. De boeken met een meer persoonlijke en anekdotische inslag over huisdieren hebben me geholpen bij het schrijven van wat zo dadelijk volgt, maar ik ben van mening dat het interessant kan zijn, en intellectueel uitdagend, om over onze persoonlijke omgang met huisdieren te reflecteren vanuit een meer theoretische invalshoek. En dit is precies wat ik hier van plan ben te doen. Ik hoop dat zo'n benaderingswijze zal leiden tot een ander besef van de waarde en de betekenis van huisdieren in de huidige westerse wereld. Voor de auteurs die ik in het vierde hoofdstuk bespreek, bijvoorbeeld, heeft het leven met een dier geleid tot een diepgaande heroverweging van enkele van de belangrijkste levensvragen. Dit betekent dat zonder het dier het proces van herbezinning niet zou hebben plaatsgevonden en de filosofie een aantal fascinerende inzichten zou zijn misgelopen. Hun ideeën moeten dus in een persoonlijke context worden geplaatst, maar die kan worden gelezen als slechts een onderdeel van de filosofische wendingen die deze dieren hebben ontlokt.

Voor sommige lezers kan het lijken alsof zo'n afstandelijke benadering van huisdieren haaks staat op de krachtige emotionele rol die ze spelen in het leven van wie met hen

samenwoont. Mijn argument is dat dit ons juist in staat stelt om deze bijzondere emotionele band vanuit een nieuw oogpunt te bekijken. Deze insteek laat ons een manier vinden waarop we zowel het gevoelsmatige als het filosofische belang kunnen erkennen van de dieren waarmee zovelen onder ons onder één dak leven. Deze visie op huisdieren — zowel theoretisch als emotioneel — maakt deel uit van een bredere omslag in het denken, en houdt verband met een ontwikkeling die zich op dit moment in de academische wereld voltrekt. Schrijvers en onderzoekers beginnen te erkennen dat er op meer manieren dan voorheen over dieren moét worden nagedacht. Er is een belangrijke basis voor deze verschuiving: de kijk op onszelf als mens verandert in de loop der tijd (zo had iemand die in de zestiende eeuw leefde, een heel ander beeld van zichzelf dan velen van ons nu). En juist vandaag de dag spelen, om verschillende redenen — zoals de bewustwording van de milieucrisis die ons te wachten staat, en de toenemende kennis van onze genetische verwantschap met dieren — niet-mensen een centrale rol in hoe wij denken over onszelf en onze relatie tot de planeet waarop wij leven. Deze herbezinning op onszelf vindt plaats op vele terreinen van de wetenschap, ook buiten de zoölogie, biologie, ecologie enzovoort, en stelt nieuwe vragen over wat het betekent om een mens of een dier te zijn. Ik zal de wijze waarop de geschiedenis voortdurend wordt herschreven, als uitgangspunt nemen om duidelijk te maken wat ik bedoel. Wat in dit vakgebied is gebeurd, heeft immers ook elders, in andere disciplines, plaatsgevonden.

Tot voor kort richtten de meeste historici hun aandacht op de wapenfeiten van 'grote namen' (veelal mannen, maar — voor de goede orde — ook af en toe een vrouw, zoals Elizabeth I bijvoorbeeld). Er werd van uitgegaan dat gebeurtenissen uit het verleden het best konden worden begrepen